

Lidingö kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Lidingö kyrka

Lidingö församling, Östermalms och Lidingö kontrakt, Stockholms stift

Lidingö 9:147, Kyrkvägen 1, Lidingö socken och kommun, Stockholms län, Uppland

Lidingö kyrka uppfördes mellan 1617 och 1623 och invigdes troligen sistnämnda år. Kyrkan förlängdes 1756, fick sitt torn 1817 och **kor**et tillbyggt 1913. Kyrkans interiör har varit föremål för mera omfattande restaureringar under 1900-talet; 1913 under ledning av arkitekt Gustaf Améen (1864–1949) då väggmålningarna från 1600-talet frilades samt ett smalare **kor** i öster tillkom samt 1941 och 1951–52 under ledning av arkitekt Erik Lundberg (1895–1969), då 1800-talets inredningsdetaljer togs bort och ny bänkinredning och armatur installerades. **Sakristian** återuppfördes efter en brand 1969.

Lidingö kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen.

HISTORIK

Lidingön har varit bebodd sedan 600-talet. Bebyggelse fanns då i dalsänkorna mellan bergsstråken och höjdsträckningarna i öst-västlig riktning. Från 1000-talet finns bevarat ett runstensfragment med texten ”Gud hjälpe hans ande”. Namnet Lidingö, som 1328 skrevs *Lydhingö*, tros vara besläktat med *ludd* och *luden* och syfta på vassväxt.

Vid sockenindelningen på 1300-talet var ön delad mellan Solna och Danderyds församlingar. 1653 blev Danderyd eget pastorat där även Lidingön ingick. Ön bildade ingen egen församling, men Grönsta på norra Lidingö blev

komministerboställe. Ett kapell kan ha uppförts på ön under medeltidens slutskede. Att det funnits ett kapell i början av 1600-talet visar en kyrkklocka, gjuten på Lidingö 1607. Namnet *S:tæ Annae kapell* är också belagt. Eftersom särskilda sockenstämmor hölls på Lidingön kom den att framstå som en egen kapellförsamling. Gårdarna på Lidingö tillhörde Djursholms gods, vars olika ägare under lång tid haft inflytande på ön. Under 1600-talet lät godsets ägare, riksrådet Svante Gustafsson Banér och hans maka Ebba Grip, bygga den nya kyrkan på Lidingö. Ännu 1702 kallades kyrkan ”St. Anna capell” på den nattvardskalk som Johan Gabriel Banér då skänkte till kyrkan.

1774 avskildes ön från Djursholm och de 25 gårdarna såldes till välbärgade ämbetsmän och borgare i Stockholm. Jordbruk och boskapskötsel var länge huvudsakliga näringar. Först 1832 blev Lidingö **annexförsamling** under Danderyd för att 1907 bilda eget pastorat med prästgård på Grönsta. I början av 1900-talet startade omvandlingen till förort när AB Lidingö Villastad bildas. 1910 ombildas landskommunen till köping och 1926 blir Lidingö stad. Befolkningen var 1900 1 300 personer och 1910 över 4 000 personer. Idag har ön drygt 40 000 invånare. Industrietableringar, främst AGA, samt närhet till Stockholms centrum har påverkat den snabba utvecklingen.

Lidingö kyrka har byggts till i flera etapper. Äldst är delar av **långhuset** som 1623 slutade

intill nuvarande orgelläktaren. Förlängningen västerut uppfördes 1756, då kyrkans ingång flyttades hit samtidigt som vapenhuset revs. Även östra gaveln ändrades och större fönster togs upp. Kyrkan fick sitt brutna, tegeltäckta tak. Från den tiden är även kyrkans altare och altartavla samt dopfunt. Kyrkan fick ny predikstol 1779, tillverkad av bildhuggaren Per Ljung i Stockholm. Under 1700-talet målades kyrkans ursprungliga väggmålningar över. 1817 flyttades klockorna upp i kyrkans nybyggda klocktorn.

Församlingens behov av en större kyrka löstes 1913 genom att ett nytt kor av tegel med 2,5 meters djup och 5 meters bredd uppfördes enligt arkitekten Gustaf Améens förslag. Samtidigt frilades 1600-talets väggmålningar och kompletterades med nya målningar av konstnär Allan Nordblad i koret, kring triumfbågen och med en fris mellan väggarnas 1600-talsmålningar och taket. I början av 1940-talet förändrades kyrkan under ledning av arkitekt Erik Lundberg då läktaren fick separat uppgång genom en dörr på norrsidan samt västportalen vidgades. Samma arkitekt svarade för en mera genomgripande restaurering under 1950-talet. Kyrkan grundförstärktes efter arkeologiska och tekniska undersökningar av grundmurarna, koret sänktes och fick tegelgolv liksom mittgången. Det tidiga 1900-talets målningar i koret kalkades över medan långhusets målningar, till större delen från 1600-talet, restaureras. 1800-talets inredningsdetaljer togs bort. Arkitekten ritade även nya bänkar och altarring samt armatur för långhuset.

Efter en brand 1969 ersätts en 1867 uppförd, femsidig sakristia byggd i tegel. Även den nya sakristian uppförs i tegel med samma planform, men i två våningar, ritad av arkitekterna Erik

Lundberg och Erik Söderberg. 1973 ändras långhusets armatur till nuvarande utseende, ritad av Knut Hallgren. 1985 installeras en ny orgel byggd av Åkerman & Lund, med 23 stämmor. Flyttbara knäfall utformade för att stämma överens med bänkinredningen ritades av arkitekt Stig Lundgren 1989 och altarpupsatsen konserverades av konservator Lars Göthberg. Vid den senaste restaureringen 2001 rengjordes interiörens väggar och valv, tunnvalv och kor kalkavfärgades.

BESKRIVNING

Omgivningen

Lidingö ligger i Stockholms innerskärgård mellan Askrikefjärden, Lilla Värtan och Höggarnsfjärden. Lidingö kyrka är belägen på en höjdsträckning längst in i Kyrkviken med ett centralt läge på ön. Kyrkan nås från väster via Kyrkvägen och Kyrkallén som ansluter till kyrkbacken framför kyrkans entré. På andra sidan Kyrkvägen ligger S:ta Annagården med församlingsexpedition. Väster om kyrkan ligger Hersby med stora villor på trädgårdstomter från det äldsta av Lidingö Villastad. Söder om kyrkan ligger Hersby Gärde med radhusområde från slutet av 1940-talet, ritade av arkitekterna Ancker, Gate och Lindegren. Norrut ligger Kyrkviken med Lidingövallens idrottsplats och båthamn. Österut längs Ekholmsnäs vägen och Kyrkviken sträcker sig ett friluftsområde med motionslingor och slalombacke.

Kyrkomiljön

Den äldsta delen av kyrkogården omges av en bogårdsmur, tillkommen 1755, med partier av muren bevarad. Runt kyrkogården planterades

Kyrka, bogårdsmur och lindar från söder.

1810 en sk stomplantering med 30 lindar av vilka 24 hamlade lindar ännu står kvar. 1854 utvidgades kyrkogården åt söder och öster vars gräns markeras av de yngre lindarna. Två år senare ersattes den västra bogårdsmuren av ett smidesstaket med grindar mitt för kyrkans ingång. Staketet var inköpt från Ulriksdals slott. Framför kyrkans västfasad och grindarna finns en kyrkplan som begränsas av vinkelställda kallmurar, troligen uppförda 1818. Från den tiden finns ringar i muren där hästarna bands. Vid sidan om grinden hänger den gamla fattigbössan av järn, skänkt 1823 av Carl Lindbom på Hersby.

Kyrkogårdens äldsta bevarade gravsten är från 1756. Söder och öster om kyrkan finns familjegravar med för sin tid typiska resta stenar eller liggande stenhällar. Norra sidan kom i bruk senare och har en mer enhetlig utformning. Förutom lindar består växtligheten av björk, syren och ek.

En mer omfattande utvidgning av kyrkogården öster om kyrkan var klar 1909. Runt området planterades granhäck. 1914 utvidgas kyrkogården med en terrass, planerad av arkitekt Gustaf Améen, där gravkvarteren är mera enhetligt formade. Här ingår en viloplats med träd runt en damm. Nästa utbyggnad sker på 1930-

talet med tydlig inspiration från profana slottsparker. Kyrkogården har senare utvidgats med nya områden 1945, 1952, 1965 och 1977. Lidingö kyrkogård visar en kyrkogårdshistoria som spänner över snart 300 år.

Kyrkobyggnaden

Lidingö kyrka är orienterad i öst-västlig riktning. Långhuset, uppfört av gråsten med rektangulär planform, följer traditionen i de senmedeltida uppländska gråstenskyrkorna. Gavelröstena är upptill murade i tegel liksom muröppningar för upptagna eller förstörade fönster på långhusets nord- och sydsida. Sakristian och koret är murade i tegel. Ett långsgående tunnvalv i trä är välvt över kyrkorummet.

Exteriör

Kyrkans äldsta murar är brett fogstrukna och lätt slammade utom sockelns synliga gråsten. Långhusets tegelpartier är putsade liksom senare tillbyggda sakristian och koret som har slätputsade fasader. Kyrkan är avfärgad i vitt, men gråstenen lyser igenom och ger tillsammans med ankarjärnen ett ålderdomligt intryck. Långhusets mansardtak och sakristian har samma takhöjd medan koret är lägre. Samtliga tak är täckta med enkupigt rött lertegel och med plåtavtäckningar utförda i koppar. Kyrkans västgavel kröns av ett klocktorn, uppfört av trä och upptill avslutat av en svängd huv och slutligen krönt av ett förgyllt kors. På tornets framsida finns en trätavla med donatorns namn och följande inskription: ”Föräradt af fabrikören och ridd: af K:W:O: Lars Fresk MDCCCXVII”.

Kyrkklockorna kom till kyrkan 1814 från att tidigare ha hängt i Barnhuskyrkan vid Norra

Exteriör från sydväst.

Bantorget i Stockholm. Den mindre klockan bär en tysk inskrift som i översättning blir ”Genom Guds hjälp göt mig Gerdt Meyer i Stockholm år 1650” och den större klockan bär inskriptionen ”Konung Adolph Friedrich Drottning Lovisa Ulrica Jag skall intet låta eder faderlösa Joh. 14 v 18 omgjuten af Gerhard Meyer i Stockholm år 1752”.

Tornet och läktaren nås via trappa från en 1941 upptagen ingång i kyrkans nordmur. Kyrkans långhus har stickbågiga fönsteröppningar från 1700-talets renovering med spröjsade träfönster målade i grönt. Koret belyses genom två smala fönster i söder och sakristian har fönster mot öster och ingång även från kyrkogården.

Ett runt fönster över västportalen hade sin motsvarighet på östgaveln. Över kyrkans entré sitter en sandstensplatta med inskriptionen. ”Åhr 1756 är thetta herrans heliga hus på wästra ändan tio alnar förökt samt till wäggar, tak gålf och innanrede förnyat Essaiae 2 cap. 3 vers, kommer och låter oss gå upp på Herrans berg, til Jacobs Guds hus, at han lærer oss sina wägar, och wij wandrom på hans stigar.”

Interiör

Från kyrkans entré i väster kommer man först in i ett mindre vapenhus med träinredning från 1950-talet. Väl inne i kyrkorummet kan man överblicka hela rummet, som har prägel av sockenkyrka på landet. Väggarnas fältindelade målningar från 1600-talet togs fram vid restaureringen 1913. De kompletterades sparsamt och utrymmet mellan 1600-talsmålningarna och taket dekorerades med en jugendinspirerad fris av Allan Nordvall, som även gjorde målningar i det då nybyggda koret, överkalkade 1951, och triumfbågens mur. Golven i mittgången och koret är lagda med tegel på 1950-talet, medan golvytan i bänkkvarteren är täckt med ekparkett 2001.

Interiör mot öster.

Södra väggen med 1600-talets **arkadmålningar** och tidiga 1900-talets målade fris under profilerad taklist. Bänkar och armatur från 1950-talet.

Det något högre belägna **kor**et byggdes 1913 med en rektangulär plan, smalare än **långhuset** och med rakt avslutad östmur. Ljuset kommer från två fönster i sydmuren. Altare och altartavla, utförd i **rokokons** anda, är skänkta till kyrkan i samband med renoveringen 1756. Altartavlan består av en ram med förgyllda och målade ornament och av en oljemålning på väv som visar Kristus på korset. Altaruppsatsen kröns av **Gudsögat** och en framställning av **korslammet med segerfanan**. Krucifixet på altaret är skänkt av Norra Lidingö kyrkliga syförening. I **kor**et hänger en malmkrona från 1689 samt en replik från 2001 och på **kor**väggen hänger ett

Målat altare och altaruppsats i **rokostil**, **barock**-ljusplåtar i mässing och ljusbärare från vår tid.

Predikstol i norr från 1779 i **gustaviansk** stil av Per Ljung.

par ljusplåtar i **barock** av försilvrad mässing. Ljusbäraren är utförd av Regina Klevehorn.

Som dopfunt används sedan 1770-talet en dopängel, skulpterad i trä och förgylld. Ängeln bär på sina uppsträckta händer en platta, formad som ett **kapitäl**, på vilket dopskålen placeras.

Predikstolen med tillhörande ljudtak är något yngre, från 1779, och ett typiskt arbete i **gustaviansk stil** utförd av Per Ljung (1743–1819). De förgyllda ornamenten kring korgen symboliserar lag och evangelium.

Öppen bänkinredning och rundad **altarring** anskaffades 1951, den senare ersatt 1989 av lösa knäfall, placerade i linje med **kortrappan**. Knäfallet är numera allt oftare undanställt. Belysningen med kristallkronor i mittgången kompletterades 1971 med glödlampsarmatur fäst på väggkonsoler.

Orgeln är byggd 1985 av Åkerman & Lund och består av 23 stämmor. Samtidigt med orgeln byggdes ny orgelfasad och läktarbarriär. Under läktaren hänger tre oljemålningar med bibliska motiv, samtliga skänkta till kyrkan under 1800-talet.

Sakristian är uppförd i två våningar efter branden 1969. Övervåningen utgör den egentliga **sakristian** med textilskåp och förvaringsut-

Interiör mot ingång och orgel i väster.

rymmen, medan bottenvåningen fungerar som samlingsrum.

Övriga inventarier

Av kyrkans textilier utmärker sig en **mässhake** av guldbrokad med blomstermotiv i silke och silver, skänkt av grevinnan Bielke på Frösвик 1697. Till ovanligheterna hör en komplett kyrkoskrud från 1781 med **antependium** och **mässhake** med tillhörande **stola** av röd- och vitrandigt siden med invävda blommor. Kyrkan har en förnämlig samling av nattvardssilver, många med anknytning till Djurholmsgodset och släkten Banér. För kyrkans historia är en nattvardskalk av delvis förgyllt silver, skänkt 1702 av Johan Gabriel Banér på Djurholm, av stort värde. Foten har en inskription som lyder: ”St. ANNA CAPELL PÅ LIDINGÖN”.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Lidingö kyrka och kyrkogård bär spår av öns utveckling under flera hundra år där olika perioder och stilar kan urskiljas. Kyrkans placering kan ha anknytning till Hersby gårdsgravfält. Ett kapell, möjligen från 1400-talet med okänt läge och med namnet S:tæ Anna kapell, har föregått den nuvarande kyrkan, som bekostats av ägarna till Djurholmsgodset, riksrådet Svante Gustafsson Banér och hans maka Ebba Grip. Fastän den tillkommit först under tidig **stormaktstid**, har kyrkan drag av senmedeltida upplandskyrka. Exteriören karakteriseras av **långhusets** slammade murverk i gråsten från 1623 tillsammans med västpartiet, som är tillbyggt under 1700-talets mitt, **mansardtak** samt relativt låga och spröjsade fönster. Till detta kommer klocktorn i trä från tidigt 1800-tal över kyrkans ingång.

Karaktären av sockenkyrka på landet förstärks av att närmast runt kyrkan ligger den äldsta delen av kyrkogården med äldre gravvårdar som har historisk anknytning till bygden samt **borgårdsmuren** och den snart 200-åriga trädkransen av **hamlade** lindar. Senare utvidgningar av kyrkogården åt söder och öster av omfattande mått, karakteriseras av olika tiders skiftande gravskick, där några gravvårdar är utformade med stor konstnärlighet. Kyrkogården speglar på ett unikt sätt förändring i gravskick och gravvårdars skiftande utformning under flera århundraden.

Kyrkorummet är möjligt att överblicka och ger intryck av en harmonisk helhet.

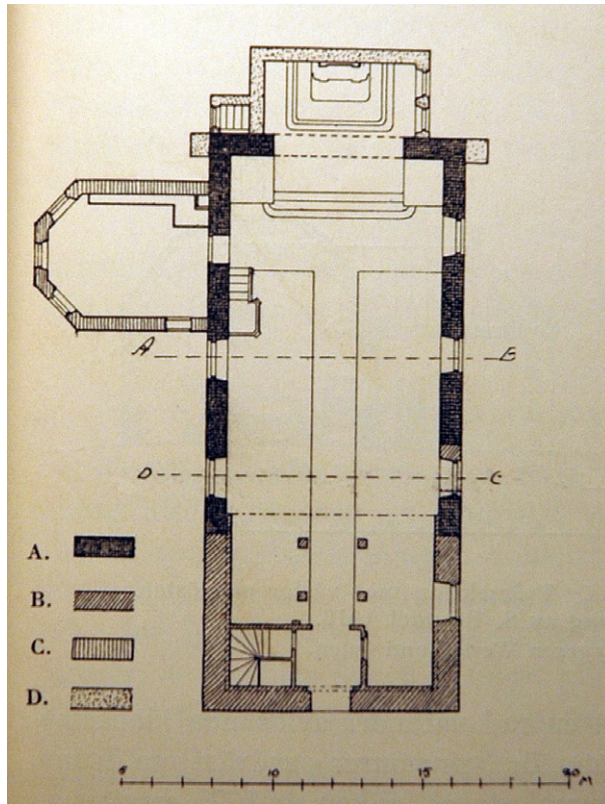
Långhusets fragment av väggmålningar med **arkad**motiv från tidigt 1600-tal i kombination med målad fris från början av 1900-talet, fast inredning med marmorerat altare och altarpupp-sats i **rokostil** och predikstol i **gustaviansk stil** från 1700-talet samt öppna bänkar med markerade gavlar från 1950-talet och en orgel från 1980-talet på läktaren, är sammanförda till en helhet. **Koret**, tillbyggt 1913, ligger högre och markeras med en **triumfbåge** enligt den medeltida traditionen. Kyrkorummet präglas av en restaureringsfilosofi från 1900-talet, med återgång till en ålderdomligare gestaltning, i samspel med inventarier från vår egen tid som ljusbärare i stål och keramik placerad i **koret** och en utsmyckning på södra väggen i **corténstål** och förgylld månskära av konstnären Thomas Qvarsebo.

Trots Lidingös utveckling under de senaste hundra åren till en egen stad, består intrycket av en kyrka på landet.

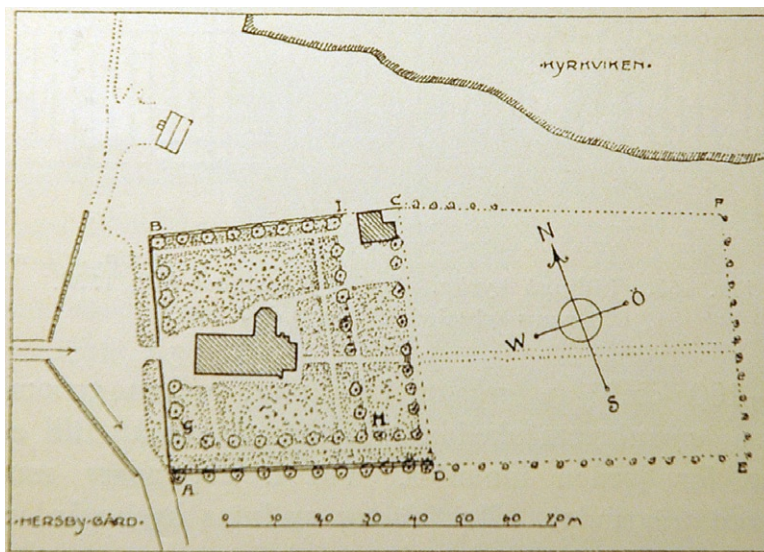
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- kyrkobyggnad och omgivande kyrkogård ingår i socknens historiska centrum
- kyrkogårdens gestaltning i olika stilar representerar kyrkogårdshistoria från flera århundraden
- kyrkogårdens rika växlighet, alltifrån stomplantering med **hamlade** lindar till senare tillägg av träd och häckar
- ursprungligt murverk från 1600-tal av gråsten samt tegelmurar från 1700-tal – ett viktigt dokument om byggnadens historia och sin tids byggnadsskick
- väggmålningarnas historiska och karaktärsskapande betydelse, fragmentariskt bevarade från kyrkans byggnadstid, kompletterade till en ny helhet
- högklassig inredning med marmorerat altare och altartavla i **rokoko**, dopängel och predikstol i **gustaviansk stil**.
- inredning av konstnärlig och hantverksmässigt hög kvalitet från mitten av förra århundradet
- äldre inventarier knutna till kyrkans utbyggnadshistoria.

ORIENTERINGSPLANER

Plan, uppmätning av S Brandel 1916,
ur Sveriges kyrkor, 1918.

Situationsplan, uppmätning
av S Brandel 1917,
ur Sveriges kyrkor, 1918.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1620-tal	Rektangulär gråstenskyrka uppförs.	Brandel 1918
1756	Kyrkan förlängs åt väster, östgaveln byggs om och fönster tas upp.	dito
1779	Predikstol i gustaviansk stil utförs av bildhuggaren Per Ljung i Stockholm.	Stenberg 1977
1817	Klocktorn av trä med ljudluckor uppförs på taknocken i väster.	Brandel
1867	Ny sakristia med tresidig avslutning byggs till i norr.	dito
1913	Interiör restaurering under ledning av arkitekt Gustaf Améen då ett smalare kor byggs till i öster. Väggmålningarna från 1600-talet friläggs och kompletteras med målningar av konstnär Allan Nordblad i kor et, kring triumfbågen samt mellan väggarnas 1600-talsmålningar och taket. Nytt plankgolv läggs in i kyrkan.	dito
1941	Renovering under ledning av arkitekt Erik Lundberg. Norrväggen öppnas för ny ingång och trappa upp till orgelläktaren, västingångens port vidgas, sakristian byggs om och ny armatur ritad av Erik Lundberg installeras i långhuset .	Brattgård 2001
1951–52	Omfattande restaurering av kyrkans interiör utifrån ett program utarbetat av professorn i arkitektur, Erik Lundberg, då 1800-talets inredningsdetaljer tas bort. Arkeologisk och teknisk undersökning av grundmurar och grundförstärkning genomförs, elektrisk uppvärmning installeras, golv i kor et sänks och beläggs med tegel liksom kor trappan och långhusets mittgång, golv i bänkkvarteren täcks med ekparkett, kor ets målningsdekor övermålas, 1600-talets kalkmålningar restaureras, altarskrank ersätts med rundad altarring , helt ny bänkinredning och armatur anskaffas.	Stenberg 1977
1969	Sakristian förstörs i en brand och ny sakristia i två våningar uppförs efter ritningar av arkitekt Erik Söderberg.	Brattgård 2001
1985	Orgel med 23 stämmor, byggd av Åkerman & Lund, installeras. Ny orgelfasad och läktarbarriär målas i grå marmorering.	Franzén 2006
1989	Flyttbara knäfall, ritade av Stig Lundgren, utformade efter bänkinredningen, placerade i linje med kor trappa. Konservator Lars Göthberg, konservering av altaruppsats, knäfallspall och dopfont.	ATA

År	Händelse	Källa
1998–99	Konstverk i corténplåt med förgylld månskära av konstnären Thomas Qvarsebo köps in.	Brattgård 2001
2001	Interiör restaurering: konservator Urban Ullenius, byggnadsantikvarie Per Nelson, J & W Arkitektur & Design. Väggar och tak rengörs, tunnvalv och kor kalkfärgas, kopia efter taklist från 1756 sätts upp i långhuset , läktarpelare kompletteras med kapitäl och marmoreras, västpartiets väggar och tak laseras i ljus färg, i utrymmet söder om vapenhuset byggs ny inredning, bänkarnas förgyllning bättras, ekparkett i bänkkvarter byts, nytt el- och högtalarsystem installeras och kyrkans belysning kompletteras.	ATA. Brattgård 2001

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet
SLM Stockholms läns museum, arkivet

Franzén, I, organist i Lidingö församling, muntlig källa 2006

Brandel, S, Lidingö kyrka. *Sveriges kyrkor, Uppland, band I:1, vol 7*, Stockholm 1918

Lidingö kyrka. Rättelser. *Sveriges kyrkor, Uppland band I: 4, vol 64*, Stockholm 1950

Brattgård, L, *Lidingö kyrka*, Lidingö 2001

Calissendorff, K, *Ortnamn i Uppland*, Stockholm 1986

Gillenius, L, m fl, *Lidingö kyrkogård*, Lidingö 1993

Orgelkonserter. Lidingö kyrka hösten 2006, Programblad 2006

Stenberg, R, Lidingö kyrka. *Upplands kyrkor – 51*, andra upplagan, Strängnäs 1977